Grammatica de Mates

Autor:
Data de publicació: 23-10-2012

"Llibret per a compondre oracions segons requereixen les lleis gramaticals, compost pel docte home Bartomeu Mates i corregit i millorat per Pere Joan Matoses ministre de Crist i prevere, a expenses de Guillem Ros i imprès amb artifici meravellós per Joan Gherling, alemany. s'acaba a Barcelona a les nones d'octubre (dia 7) de l'any 1468 de la Nativitat del Senyor". "Cal veure que la data està escrita en xifres romanes i que el 'frare' proposat pels enemics de l'incunable Català "1468 en lloc de 1486"(possible en xifres aràbigues)-àdhuc no és possible canviar MCCCCLXXXVIII per MCCCCLXVIII".

La Gramàtica de Mates és un incunable imprès per Bartomeu Mates en un quadern en octau, a Barcelona el 1468, per tant seria el primer llibre (incunable) imprès a la península ibèrica, tot i que hi ha controvèrsia. Es tracta d'una grammatica llatina, és a dir, d'un text gramatical en llatí de caràcter pedagògic.

És obra de l'impressor alemany Joan Gherlinc a una "edat primerenca", corregit i millorat per Pere Joan Matoses sota els auspicis de Guillem Ros i, segons explica el colofó -acabat al MCCCCLXVIII (1468)-:

"Llibret per a compondre oracions segons requereixen les lleis gramaticals, compost pel docte home Bartomeu Mates i corregit i millorat per Pere Joan Matoses ministre de Crist i prevere, a expenses de Guillem Ros i imprès amb artifici meravellós per Joan Gherling, alemany. s'acaba a Barcelona a les nones d'octubre (dia 7) de l'any MCCCCLXVIII de la Nativitat del Senyor".

Controvèrsia sobre la data del colofó - 1468
En el colofó d'aquest incunable (imprès a Barcelona per Joan Gherlinc) hi consta la data de 1468: "Any després de la Nativitat del Senyor MCCCCLXVIII ". De fet creiem que és certa la data, i que es tractaria de la primera producció tipogràfica produïda a la península Ibèrica i, fins i tot, anterior a la impremta veneciana i parisenca. Tanmateix, tal data ha estat molt controvertida, amb uns estudis a favor oposant-se als duts a terme per Vicent Salvá (Catalogo de la biblioteca de Salvà -1872), Haebler (1923) i Sanpere i Miquel que van en contra de la seva autenticitat.

Arguments de Konrad Haebler a Geschichte des spanischen frühdruckes in stammbäumen (1923): "El llibre de Mates és un tomell en octau, de seixanta fulls, repartits en set quaderns, marcats amb signatures cada un d'ells (a-b-c-d-e-f-"g"). Si la data fos certa, Gherlinc hauria estat l'inventor de les signatures i el primer en fer un llibre tant petit -amb els tipus tant petits-"!

Per cert, Haebler va haver d'anar canviant, en les obres posteriors, totes les "primeres dates" de les diferents tècniques tipogràfiques, donades com inamovibles a les seves "primeres obres ", i que emprava per poder demostrar que era impossible la data del colofó. S'hi va veure obligat a mesura que van anar apareixent diferents incunables anteriors a les dates que ell havia donat, amb el detall interessant que de tots aquests incunables "nou trobats" no va posar en dubte cap de les dates dels seus colofons, simplement els va emprar posant al dia la seva cronologia, que es va anar apropant cada vegada més al 1468.

Els estudis que defensen a ultrança l'autenticitat de la data de 1468, realitzats per Eudald Canibell (1906) i per Miquel i Planas (1930), diuen que les erratae de Gherlinc "reforcen de facto" la imatge d'un jove aprenent sense recursos l'any 1468 (li manquen tipus i habilitat com caixista) amb 20 anys menys d'experiència com impressor, que el professional en què es convertí el 1488, demostrat per les actes notarials de creació d'una societat amb un capitalista genovès, trobades després dels primers estudis negatius de Haebler.

Miquel i Planas troba una fal·làcia palesa en les tesis de Salvà i Haebler: el fet d'esgrimir l'argument de que els "Caplletres d'impremta són molt més tardans", fet cert però.. resulta que Gherlinc no els empra en la Grammatica de

1468, sinó que deixa els espais en blanc que més tard seran dibuixats a mà, de fet dons és una fal·làcia dir que Gherlinc utilitza els caplletres a la Grammatica, com fan ambdós autors, Vicent Salvá i Sanpere i Miquel, recolzant a Haebler (1923). AntoniPalau i Dulcet al seu opuscle "Orígenes de la imprenta en España" de 1948, parla de la possible falsedat del colofó però sense prendre part de cap dels dos costats.

Més recentment J. M. Casas Homs a un opuscle Sobre la Gramàtica de Mates de 1950, no veu suficients els arguments per a falsificar la data (pot-ser per poder vendre més llibres?), dona arguments en canvi per la seva veracitat, ja que tot i observant els defectes tipogràfics i bibliogràfics, amb pàgines deplorables al llarg del llibre, que semblen augmentar a mesura que es fa una lectura detinguda del text, fins arribar al colofó, que és el que està en dubte, que té poques imperfeccions.

Aquesta conclusió va contra el parer d'altres autors, com Manuel Llanas i Pont (segons cita del 2002), que també ho considera una errada, dient que la data correcta és la de 1488, la que va proposar per primera vegada en Haebler al seu estudi.

Referències

Vicente Calvo Fernández; <> En torno a la Grammatica prouerbiandi; Cuadernos de Filología Clásica, Estudios latinos, 1998, nº 15, pág. 489
Luisa Cuesta Gutiérrez. La imprenta en Salamanca. Avance al estudio de la tipografía salmantina (1480-1944). Universidad de Salamanca, 1960, p. 115–. ISBN 978-84-7481-143-8.
Ramón Miquel y Planas. El incunable barcelonés de1468. Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1930.
«Gramàtica de Mates». Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona: Grup Enciclopèdia Catalana.
Vicente Salvá y Pérez. Catálogo de la biblioteca de Salvá. Porter-Libros, 1872, p. 280–.
Geschichte des spanischen frühdruckes in stammbäumen, Autor: Konrad HaeblerEditorial: Leipzig, K.W. Hiersemann, 1923
De la introducción y establecimiento de la imprenta en las coronas de Aragón y Castilla y de los impresores de los incunables catalanesAutor: Salvador Sanpere i Miquel, Barcelona : L'Avenç, 1909.
Ramón Miquel y Planas. El incunable barcelonés de1468. Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1930.
Bartolomé Mates; Johann Gherlinc; Johannes Matoses Facsímil de la gramàtica d'en Mates, estampada a Barcelona ab la data de l'any 1468 y noticies ilustratives de la seva celebritat, escrites per Eudald Canibell. Institut Català de les Artes del Llibre, 1906.
|http://www.raco.cat/index.php/BoletinRABL/article/view/196632/269769 J. M. Casas Homs Sobre la Gramàtica de Mates, Barcelona 1950, pàg. 2.
Manuel Llanas i Pont, L'edició a Catalunya: segles XV a XVII. Gremi d'Editors de Catalunya, Barcelona 2002, pàg. 59.
Carabias, Amando. «El Sinodal de Aguilafuente. Impresión e historia». Alenarte Revista, 16-05-2012. [Consulta: 12 novembre 2012].

Torres i Amat, Fèlix. Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña (en castellà). Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer, 1836, p. 411 [Consulta: 4 octubre 2013].
Vicente Calvo Fernández; «Latinum cum romancio concordare» En torno a la Grammatica prouerbiandi; Cuadernos de Filología Clásica, Estudios latinos, 1998, nº 15, págs. 489-507.

Resum de la discusió amb els que diuen que hi ha una errada en la data de 1468 en el colofó.

És un llibre pèssimament composat i imprès obra d'un aprenent. A banda, la manca de tots els tipus mòbils delata un taller que acaba d'obrir i no disposa de tots les eines de treball. Si hagués imprès una segona edició no hauria repetit els mateixos errors.
El 1486 firma un contracte amb un mercader genovès, Jeroni Nigro, en el qual es parla d'aprenents. Aprenents el 1486 i suposadament el 1488 fa una gramàtica plena de defectes compositius? Quin mestre és aquest? No té sentit.
De 1468 1488 hi ha una errata de 1 caràcter, però de MCCCCLXVIII (1468) a MCCCCLXXXVIII (1488) hi ha 2 caràcters de menys. També anava curt de Xs?
No sabia l'any en que vivia? Si era una errata, què li impedia repetir el colofó o imprimir-lo bé en altres exemplars?
Quants plecs amb el colofó havia imprès d'una tirada? Ja era massa tard?

S'argumenta que havia de ser de 1488 perquè no es coneix obra fins a finals dels 80 i per tant, el 1468 quedaria com un bolet prematur. Molt bé, i com és que no reapareix a Tolosa fins 1513. És un bala perduda: Barcelona (1468), reapareix (1486-1490), Portugal (1494-1496) i Tolosa (1513-1521). Reaparèixer vol dir llibre o contracte localitzat. De fet, si no es trobés un document de la seva mort, aquest home documentalment encara estaria viu.

Alguns llibres impresos de 1471, 73... es donen per erronis perquè no s'han trobat! És a dir, es nega l'historicidi, la crema de llibres, les inundacions, les rates menja llibres, les llars de foc escalfades amb llibres... És més, alguns fins i tot apuntaven que Verger de la Verge Maria era de 1451! Diuen que és un error de dedicatòria, tal persona no tenia tal càrrec aquell any.

L'única prova contrària a la data de 1468 és que el corrector Joan Matoses no era ministre de Crist i prevere el 1468, sinó un simple estudiant. Podria ser que el llibre fos imprès per estudiants i que un estudiant es fes passar per professor per superar una llei o per augmentar-ne el prestigi/vendes?

Si el llibre fos de 1468 i hagués mentit respecte el títol del corrector, la primera llei de control d'impremta és de 1480 (Pragmàtica de les Corts de Toledo). És a dir, 8 anys després del primer llibre oficial imprès (1472). Per tant, els primers anys eren un mercat alegal i tranquil. Se'm fa estrany. L'Església i la cancelleria sap dels perills de la impremta a Europa des de meitat XV i fins el 1480 no s'adona que ha de controlar els impressors i les idees subversives?

Acceptem, doncs, que la Gramàtica és de 1488 i que aquesta és una impressió desastrosa. Molt bé, un any més tard, sorprenentment, rep uns quants encàrrecs (1.000 exemplars no conservats d'una obra i 350 d'una altra). Havia ser molt bo (o après molt ràpidament) i amb molts ajudants per poder acceptar, a més, imprimir en tan sols un mes 1.000 exemplars d'un Llunari que, casualment, tampoc n'ha sobreviscut cap. Recordeu que imprimir implica compondre (caixistes) cada pàgina.

No s'entén que si aquell any havia imprès com a mínim 3 llibres per autors diferents, acceptés per contracte no imprimir durant un any per altres autors. Tampoc s'entén que de cop, PAM, desapareix de Barcelona i se'l troba a Galícia, Salamanca i Portugal. No devia complir el contracte i fugí? El van fer desaparèixer?

No es pot negar una gens dissimulada batalla entre historiadors valencians i barcelonins per fer-se amb el primer llibre imprès.